

סימן ז'

שינוי החוזר לברייתו (לע"ב)

בסוגיית אוונכרי (לע"ב) מבואר, שהאגד אינו מועיל להיחשב "שינוי מעשה", דהוי שינוי החוזר לברייתו, ואיתא בב"ק (סז ע"א) דשינוי החוזר לברייתו לא שמייה שינוי ולא קנה הגזלן בקניני גזילה ע"י אותו שינוי. ושוב מקשה הגמ': "וליקנייה בשינוי השם, דמעיקרא הוה ליה אסא, והשתא הושענא", ודוחים: "מעיקרא נמי לאסא הושענא קרו ליה". ומשמע מדברי הגמ', שאם אכן היה כאן שינוי השם, דהיינו שהיה משתנה שמו של ההדס ל"הושענא" - היה מועיל לקנות.

ובתוס' (ד"ה וליקנייה בשינוי השם) הקשו, ששאלת הגמ' "וליקנייה בשינוי השם" אינה מובנת, שהרי סו"ס הוי שינוי החוזר לברייתו, כפי שנתבאר לעיל, ומבואר בב"ק (שם) ששינוי החוזר לברייתו לא מהני אף כשיש שינוי השם, מפני שאף אם שמו השתנה ל"הושענא", מ"מ כאשר יחזור לברייתו - יתבטל שינוי השם, ויחזור להיקרא "אסא".

ותירצו התוס' שני תירוצים:

א. "פריך הכא אליבא דרב יוסף, דמסיק התם שינוי אחרינא". רב יוסף שם סובר שהגזל מריש ובנאו בבירה אין זה שינוי השם, כי עדיין שמו עליו, ורק רבי זירא נחית לתירוצא דשינוי השם החוזר לברייתו.

ב. "ועוד י"ל, בשינוי השם דליכא מעשה בהדיה לא קני בחוזר לברייתו... אבל הכא דאגדו הרי חשיב שינוי מעשה בהדי שינוי השם וקני אף על גב דהדר למלתיה". כלומר, אמנם שינוי השם גרידא החוזר לברייתו לא מהני, וכן שינוי מעשה גרידא החוזר לברייתו אינו מועיל לקנות, אבל שינוי מעשה החוזר לברייתו יחד עם שינוי השם החוזר לברייתו - מועילים.

ויש להבין תירוץ זה, דאם שינוי השם החוזר לברייתו לא קני, וכן שינוי מעשה החוזר לברייתו לא קני, מה הסברא ששניהם יחד יועילו ליצור קניין?

בהמשך דבריהם, מקשים התוס' מדברי הגמ' בב"ק (סו ע"ב). הגמ' שם דנה לגבי "עוצבא"⁸ (עור המשמש כעין שולחן - רש"י שם) שאינה צריכה קיצוע, כלומר שא"צ לחותכה ולהחליקה. ושנינו

⁸ בלשון הגמ' שם "עיצבא". ובמשנה "עוצבה".

(כלים פכ"ו מ"ז) "כל מקום שאין חסרון מלאכה מחשבה מטמאתו, וכל מקום שיש חסרון מלאכה אין מחשבה מטמאתו, אלא העוצבה" - שבעוצבא אע"פ שחסר קיצוע מחשבה מטמאתה, מכיוון שכל הקיצוע בעוצבא הוא רק כדי לייפותה, ומצד עצמה ראויה לשימוש אפילו בלא הקיצוע. ומקשה הגמ', כיצד ניתן לעשות קניין בעוצבא? הרי אין בה שינוי מעשה! ומתרת, שניתן לקנותה ע"י שינוי השם: "מעיקרא קרו לה משכא (סתם עור) והשתא אברזין (עוצבא, שולחן)". על כך מקשים התוס', הרי שם הוי שינוי השם החוזר לברייתו, שבכל רגע יכול להפסיק מלהשתמש בעור בתור עוצבא, ושוב יחשב כעור רגיל, והיאך קונה בלא שינוי מעשה? [יש לציין, כי רש"י שם (סז ע"א, ד"ה ר' זירא) חולק על התוס' וסובר ששינוי השם בהאי עוצבא אינו חוזר לברייתו. ואכן צ"ע קצת בביאור התוס' בסוגיא שם. ועיין מהרש"א על תוס' דידן].

ומתרתים התוס', שבעוצבא יש גם יאוש וגם שינוי השם, ולכן אף שהוא שינוי השם החוזר לברייתו קני. ותוס' מוכיחים דבריהם, שוודאי מדובר שהנגזל התייאש, משום שבמקום שאין יאוש אין מחשבת הגזלן מועילה לעשות את העור כעוצבא, כמבואר שם שהטעם שאין מחשבה מטמאתו הוא "לפי שלא נתיאשו הבעלים", וע"כ מיירי שנתיאש.

וגם כאן צ"ע בדבריהם כנ"ל, מדוע מהני יאוש עם שינוי השם החוזר לברייתו? הרי יאוש בכדי לא קני, וכן שינוי השם גרידא החוזר לברייתו לא מהני, וכיצד שניהם יחד יועילו?

שיטת הרמב"ן במלחמות (ב"ק מא ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה ומה שכתב), שאם הגזלן עצמו עשה שינוי השם - אינו קונה בלא יאוש הנגזל, וזאת מכמה טעמים:

ויתכן שנאמר, דכי אמרינן שנוי השם בלחוד קני היכא דהוי שנוי השם מחמת מעשה, כגון עוצבא ומריש אם אינו חוזר לברייתו, אבל מי שיקרא שם מעצמו לגזילה שבידו אין זה שנוי השם, שאין אדם קורא שם לדבר שאינו שלו, וכל זמן שלא נתיאשו הבעלים הרי הוא כמי שתתם גרנו של בעה"ב שלא ברשות ואין זה שם כלל. ועוד, שיחזור לברייתו כשיוציאוהו בעלים מידו. אבל לאחר יאוש, הואיל ויצא מרשות הבעלים - שנוי השם שלו שנוי הוא, וקני.

וכתב על כך הנתיבות (סי' שסא סק"א):

ולפי זה, בכל שינוי השם החוזר יש לומר טעם זה, דבלא יאוש חוזר לברייתו כשיוציאו הנגזל מידו, דאולי הנגזל יקלקל מעשה הגזלן. אבל אחר יאוש אמרינן דהגזלן לא יחזיר השינוי לברייתו, וכיון דעיקר הקנין הוא השינוי לכך אמר רבה שינוי

[היינו שינוי השם] קונה כתיבא ותנינא, אף דמיירי עם יאוש, מ"מ כיון דעיקר קנין הוא השינוי...

וביאור דבריו, שסתם שינוי השם החוזר לברייתו אינו מועיל, כי מסתמא יבקש הנגזל את החפץ בחזרה, וע"י כך יבטל את השינוי. אבל כאשר נתיאשו הבעלים - הרי לא יבקש בחזרה את הגזילה, ובכה"ג מהני אפילו שינוי השם החוזר לברייתו. ואע"פ שעדיין יש יכולת לחפץ לחזור לשמו המקורי, מ"מ הואיל ומסתמא במציאות לא יחזור לשמו המקורי, שהרי הנגזל התייאש - על כן מהני שינוי השם החוזר לברייתו לקנות יחד עם יאוש.

מענה מובנים דברי התוס' דידן, מדוע שינוי השם החוזר לברייתו מועיל לקנות כאשר בא יחד עם יאוש בעלים, משום שכאשר התיאשו הבעלים מהחפץ מסתמא לא יבקשו את החפץ עצמו בחזרה, וממילא השינוי לא יחזור לברייתו, ולכן סגי בשינוי השם אע"ג שישנה אפשרות שיחזור לברייתו.

אך עדיין קמה וגם ניצבה הקושיה הראשונה על שיטת התוס', מדוע שינוי השם החוזר לברייתו יחד עם שינוי מעשה החוזר לברייתו מועיל ליצירת קניין?

יש להבין עוד בשיטת הנתיבות, אם שינוי החוזר לברייתו לא מהני ולא חשיב שינוי לעשיית קניין - מדוע שינוי השם החוזר לברייתו לאחר יאוש חשיב שינוי?

אלא, שיש מקום לחקור, מה החיסרון בשינוי החוזר לברייתו:

- **צד א':** בפשטות ניתן לומר שאין זה שינוי כלל.

- **צד ב':** יש כאן שינוי, אלא שזהו שינוי חלש, ולכן יש מקרים שיועיל לעשיית הקניין.

ישנן כמה וכמה ראיות שההגדרה הנכונה היא כצד ב':

א. קיימא לן (דברים יח, ד; רמב"ם פ"י מהל' ביכורים ה"א), שיש לתת לכהן את ראשית הגז, ואיתא בגמרא (ב"ק צג ע"ב), שאם הבעלים עשה בו שינוי פטור מליתנו לכהן, כי קנאו בשינוי. ואף דמים אינו צריך לתת, הואיל ואין זה גזל ממש [ופירש"י שם (ד"ה פטור): "דקנייה בשינוי ודמים נמי לא משלם דלאו גזל גמור הוא דלא מטא לידיה"]. ופליגי תנאי באיזה שינוי קונה: לדעת רבי שמעון קונה ע"י ליבון הבגד ולא ע"י צביעתו, ולחכמים קונה ע"י צביעת הבגד ולא ע"י ליבון. ומבואר שם בגמ', שליבון הוא שינוי שאין חוזר לברייתו, ואילו צביעת הבגד הוי שינוי החוזר לברייתו, "הואיל ויכול להעבירו ע"י צפון" (סבון). ובתוס' (ד"ה בקלא אילן) ביארו את מחלוקתם כך:

לרבי שמעון עדיף ליבון **דלא הדר** מצבע דהדר, ורבנן עדיף להו צבע, אף על גב דהדרא לפי שהוא **שינוי מרובה**, מליבון שהוא שינוי מועט, אף על גב דלא הדר.

וצריך להבין, לפי מה שביארו התוס' אליבא דרבנן, מדוע צבע, שחוזר לברייתו, עדיף מליבון, ומה אכפת לן שבצבע הוי "שינוי מרובה", הרי סו"ס לא חשיב שינוי כלל, משום שחוזר לברייתו!?! אלא מוכח מכאן, ששינוי החוזר לברייתו **חשיב שינוי**, אלא שאינו שינוי חזק כל כך, ולכן כאשר הוי שינוי מרובה - חכמים מעדיפים שינוי זה, אע"פ שחוזר לברייתו, על פני שינוי מועט שאינו חוזר.

ב. בהמשך הגמ' שם (צד ע"ב):

א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דבר תורה - גזילה הנשתנית חוזרת בעיניה, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), מכל מקום.

ונתבאר שם, דעסקינן בשינוי החוזר לברייתו. והתורה מחדשת ששינוי החוזר לא קני, ולכן החפץ יחזור לבעלים, ולא סגי שישלם בעד החפץ שגזל, כיון דהוי שינוי החוזר לברייתו. ולולי הפסוק היה משמע שאף שינוי החוזר לברייתו קני. ומאידך, איתא שם (סו ע"א): "אמר רבה: שינוי קונה... כתיבא: "והשיב את הגזלה אשר גזל" - מה ת"ל אשר גזל? אם כעין שגזל - יחזיר, ואם לאו - דמים בעלמא בעי שלומי". ומשמע שלולי הפסוק שינוי לא קני, אף דהוי שינוי שאינו חוזר לברייתו. ויש לתמוה, דלכאורה שתי הילפותות סתרי אהדי.

ונראה, שרבי יוחנן ורבה נחלקו בחקירה הנ"ל: רבי יוחנן סובר כמו הצד השני, ששינוי החוזר לברייתו חשיב שינוי, ולולי הפסוק הו"א שקונה, אלא שהתורה מחדשת לנו שהוא שינוי חלש, ולכן בד"כ אינו קונה. ואילו רבה סובר כפי הצד הראשון, ששינוי החוזר לברייתו לא חשיב שינוי כלל, ולכן פשיטא שאין צורך למעט שינוי החוזר לברייתו, ועל כן בהכרח כוונת הפסוק לחדש לנו ששינוי שאינו חוזר לברייתו קונה, ולולי האי קרא הו"א שאף שינוי שאינו חוזר לברייתו לא קני, קמ"ל [ועיין בחזו"א (ב"ק סי' יז אות א ואות יח-ט)].

ממוצא הדברים, נחזור לקושייתנו הראשונה על דברי התוס', היאך שינוי השם שחוזר לברייתו בהדי שינוי מעשה החוזר לברייתו קני. אם נאמר כצד ב' בחקירה (שהוכחנו לעיל דהתוס' סוברים כצד זה), ששינוי החוזר אין הכוונה שאינו נחשב כלל שינוי, אלא שהוא חלש, מעתה נוכל לומר שכאשר יש שינוי מעשה החוזר לברייתו בנוסף לשינוי השם החוזר לברייתו - כוחם יחד הוא ככוחו של שינוי שאינו חוזר לברייתו, וקני.

ועפ"ז מובנים דברי הנתיבות, שכאשר יש יאוש מהני שינוי השם שחוזר לברייתו. ושאלנו, אם שינוי החוזר לא חשיב שינוי כלל א"כ יש רק יאוש גרידא ללא שינוי מעשה, ומדוע מהני? אך לפי מה שנתבאר אתי שפיר, ששינוי החוזר הוא שינוי קלוש, ולכן כאשר יש שינוי גרידא - יש צורך שיהיה שינוי חזק שאינו חוזר לברייתו, אבל במציאות שהיה יאוש, וכבר יש כאן חלק מקנייני הגזילה - בזה סגי בשינוי החוזר לברייתו כדי לגמור את קנייני הגזילה, כי גם הוא חשיב שינוי במקצת.